

Н.С.Лізнiченко

Нiжинський педагогiчний унiверситету iм. Миколи Гоголя

ГЕНЕЗА ІДЕАЛІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті йдеться про релігійний світогляд Івана Огієнка і його віддзеркалення у творчій спадщині.

Ключові слова: християнська наука, богословські студії, християнські Чесноти, духовний заповіт.

“Іван Огієнко (митрополит Іларіон) — людина, що увійшла в історію свого народу під двома іпостасями. В Україні — як професор, науковець, міністр освіти і віровизнаних, у Канаді — як митрополит Української Православної Церкви. Ця постать органічно поєднала духовність, релігійність і державно — національні ідеї” [1]. Про нього заговорив ще в 1992 р. доктор філософії Д.Степовик на сторінках “Літературної України”. Стаття його “Іван Огієнко” послужила поштовхом до створення дослідницької течії огієнкознавства, головне завдання якої полягало в дослідженні науково-архівних джерел, пов’язаних з життям і діяльністю особи митрополита, насамперед як людини невтомної праці на ниві відродження української державності, церкви, освіти, науки та культури.

Про його непересічну особистість повідомлялось на шпальтах журналів та газет, у радіопередачах ще й за радянських часів, але то були матеріали з одностороннім критерієм класових оцінок небуденної постаті Івана Огієнка, як “зрадника”, “іуди”, “запроданця,” тому що автори тих статей намагалися догодити існуючій ідеології та системі партійної пропаганди.

В.Пащенко звертає увагу на діаметрально протилежні оцінки його діяльності: одні називали його “запроданцем-юдою в рясі митрополита”, інші — “людиною праці та обов’язку”, “діячем Українського Ренесансу” тощо [2]. Хто ж він насправді?

Особистість І.Огієнка, яка залишила слід у всіх сферах науково-просвітительського, культурного і суспільно-політичного життя, привертає увагу багатьох дослідників. Постаттю всеукраїнського, більше того — світового масштабу, мужем епохи, піонером українознавства називає його Ю.Мулик-Луцик [3], активним членом всього громадянства, небуденної велетенської праці — Є.Грицак [4], реформатором національної освіти й церкви, подвижником духовного відродження нації — Г.Короткович [5], найпліднішим талановитим ученим нашого часу — В.Кіркконнелл [6], А.Марушкевич називає його сином України, меценатом культури [7].

На генезу ідеалістичного світогляду І.Огієнка впливали умови, в яких він формувався як людина. Його життя можна розділити на два періоди: вітчизняний (1882-1920) та еміграційний (1920-1972). На першому етапі брусилівського, острозького, київського періодів (1882-1904 р.) І.Огієнко шукає правильну стежку в житті. В автобі-

ографічній хронологічній канві “Моє життя”, складений на основі спогадів, збережених денників, листування та інших матеріалів, автор розповідає про своє народження, охрещення у Св.Вознесенській церкві, про смерть батька, переїханого кіньми, про тяжке життя вдови Пріськи з маленькими діточками на руках (а їх було аж шестеро). “*Давно це було*”, — з сумом згадує поет дитинство, непосильну працю в місцевій економії на плантаціях хмелю та цукрового буряку:

*Життя голодне, одиноке,
І праця каторжна без втину...* [8]

І лише райська мелодія ніжної маминої пісні будила приємні спогади:

*Я слухав і млів, цілував її руки,
Здавалось на небі, в раю був неначе,
То дивная пісня була... її звуки
Запали глибоко у серце дитяче.* [9]

У віршах “Все падає листя”, “Могутній орел”, “Мої пісні” звучать мотиви печалі, розчарування юнака, а глибоко інтимні вірші “Я квітку барвисту в саду посадив”, “Не питай”... розкривають нам ніжну і вразливу душу закоханого поета. Ніхто не знає, хто був носієм страждань молодого Огієнка. Та нам відомо, що 11 червня 1907 р. він одружився з брусилівською вчителькою Домінікою Литвинчук і тридцять років крокував із нею тернистою життєвою дорогою, несучи тяжкий хрест на свою Голгофу.

У ранній творчості Огієнка звучить тема зневаженого рідного краю, за який ліричний герой готовий віддати навіть своє життя.

*Коли гляну кругом по селу — тільки й бачу,
Зневажається рідний наш край...
Але знай, — тільки рідному краю
Я оддам своє вільне життя...* [10]

Молодий поет звертається до Бога, нарікаючи на свою нещасну долю:

*Вмираю-не живши, один, наче в полі...
Кричав би — немає і голосу й слів...
Ти дав мені, Боже, завзяття доволі,
А щастя, мабуть, пожалів...* [11]

Всі вище згадані вірші були вміщені в одинадцятому випуску унікальної поетичної антології “Українська муза” за редакцією Олекси Коваленка. І.Огієнко часто публікував свої твори під псевдонімом І.Рулька (так прозивали їх родину по-вуличному).

З 1892-1896 р. І.Огієнко навчається в Брусилівській чотирирічній міністерській початковій школі і закінчує її першим учнем. Був у юного поета прекрасний учитель І.Г.Сливка, який і прищепив своєму вихованцю глибоку любов до науки, захоплював писати вірші.

У 12-літньому віці І.Огієнко написав свою першу поезію російською мовою “Женитьба в школі, или Сказка о том, как Петриченко женили постом”. Цей та деякі інші вірші були вміщені в рукописному місячнику “Моя бібліотека”. Його видавав юний поет-початкі-

вєць з друзями ще коли навчався у Київській військово-фельдшерській школі. У 15 років він надрукував у петроградському місячнику “Сельский Вестник” свою першу статтю “Як живуть селяни”. Отже, поет ще з підліткового віку цікавився реальним життям людей. Пізніше це стало важливою рисою його творчості. Вірність життєвій правді, високий громадянський пафос, любов до рідного краю — ось той критерій, з яким підходив І.Огієнко до оцінки власних творів.

Навчаючись на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1904-1909), він захоплювався лекціями дослідника давнього українського письменства академіка В.Перетца. Це й обумовило його остаточний життєвий вибір — стати філологом. Через багато-багато років він, професор Огієнко, присвятить улюбленому академіку двотомну літературно-лінгвістичну монографію “Українська літературна мова XVI-го століття і Крєхівський Апостол 1560 р.”

На формування світогляду Огієнка впливали й складні суспільно-політичні умови. Роки навчання в університеті припадають на період українського національно-визвольного руху. На пробудження національного почуття студента якраз і вплинув оцей стрімкий перебіг політичних подій, він і визначив його місце в громадському русі. З 1905 р. починається його активна наукова та громадська робота: співробітництво з київськими виданнями “Громадська думка” та “Рада,” де І.Огієнко друкує свої рецензії, замітки, записи, а також з Українським науковим товариством, заснованим у травні 1907 р. М.Грушевським.

І.Огієнко ближче знайомиться з Б.Грінченком, М.Грушевським, П.Житецьким, листується з відомим на той час у літературному світі Іваном Франком.

У 1909 р. він закінчує університет, завершує кандидатську дисертацію “Ключ розуміння” Іоанікія Галятовського”, стає одним з перших у ряди духовних проповідників національного духу, пишучи науково-популярні статті, дослідження, відгуки на праці з українознавчої проблематики.

І.Огієнко розумів, що без рідної мови не може бути всенародної свідомості, а без свідомості не буде нації, а без нації — державності. Тому вже в квітні 1917 р. І.Огієнко одним з перших викладачів починає читати лекції українською мовою для студентів зрусифікованого Київського університету, виступає з ініціативою про заснування Українського народного університету, розробляє новий курс “Українська культура.” Згодом одна за одною виходять його навчальні книги “Вчимося рідної мови”, “Граматика рідної мови” (у двох частинах), “Орфографічний словник. Порадник з української мови” та інші. На початку 1917 р. його перу належало близько 80 навчальних посібників, публіцистичних творів, наукових розвідок.

У численних його статтях знаходимо естетично-оціночні судження про творчість Т.Шевченка (“Т.Шевченко як творець української літературної мови”, “Релігійність Т.Шевченка”), Лєсі Українки (“Чотири поеми Лєсі Українки”), І.Котляревського (“І.Котляревський як засновник нової української літературної мови”), Є.Гребінки (“Мова Євгена Гребінки”) та ін.

Період з 1904 по 1917 рр. В.Ляхоцький називає “*періодом становлення І.Огієнка як особистості, науковця історико-філологічного спрямування, педагога, національно свідомого діяча і просвітителя*” [12]. Звичайно, це була і активна праця на ниві української національної освіти. І.Огієнко був міністром освіти, засновником Кам'янець-Подільського державного українського університету, який став осередком знань і національної культурно-освітньої діяльності української професури. Громадське і педагогічне кредо І.Огієнка знайшло відображення у праці “Про рідномовні обов'язки”. Він був взірцем служіння ідеї національного виховання.

Мабуть, не було такого поля діяльності, на якому не випробував би себе І.Огієнко. На тридцять першому році життя він вперше проявив себе офіційно як теолог, коли в 1919р. призначили його міністром віросповідань. Потім було професорство православного відділу богословського факультету Варшавського університету, архієпископство на Холмщині та Підляшші.

Ще в 1942 р. у Празі він опублікував нариси з історії Української православної церкви в двох томах під назвою “Українська церква”, в Лозанні (Швейцарії) — історико-релігійну монографію “Дохристиянські вірування українського народу”. 16 березня 1944 р. І.Огієнко отримав титул митрополита, обравши ім'я Іларіон на знак спадкоємності духовного подвигу Іларіона — митрополита Київського часів князя Ярослава Мудрого, видатного діяча українського християнства. Митрополит Іларіон займається розробленням доктрин розбудови української православної церкви, розвиває богословські студії, засновує видавництво “Наша культура”, звертається до релігійної поезії, ніби заново сформулювавши своє поетичне кредо: *творити правдивий релігійний світогляд за допомогою релігійної поезії, “щоб допомогти людині стати найближче до Бога, визнати його своїм рідним батьком, поєднатися з ним — обожнитися*” [13]. Майже через п'ятдесят років після виходу в світ його ранніх віршів, поетичний голос Огієнка зазвучав з новою силою. Й відтоді з-під його пера стало все більше народжуватись поетичних рядків: поезії, містерії, поеми..

Сам І.Огієнко розділив свій поетичний набуток в галузі красно-го письменства на вісім томів: перші три — драматичні твори; четвертий і п'ятий — легенди; шостий-восьмий — релігійна лірика.

16 вересня 1947 р. митрополит Іларіон назавжди залишає Європу. У Канаді він видає журнал “Слово істини”, на сторінках якого знайшли місце статті на релігійну тематику. В них тлумачиться поняття істини як морального ідеалу людини. І.Огієнко виступає за чистоту догматів і канонів православної церкви.

8 березня 1951 р. обирається первосвящеником Української греко-православної церкви в Канаді з наданням титулу “блаженного”. Релігійна віра, Бог і рідний народ увійшли в Огієнкове серце на все життя, і вже жодна сила не могла змінити його. “*У молодих літах я пізнав Бога серцем, а пізніше пізнав його й розумом. І Господь став моїм Батьком рідним,*” — переконливо і широко заявляє митрополит в одній із своїх праць [14]. А ми можемо сказати, що на все життя він залишився вірним своєму покликанню і своєму життєвому кредо: служити народові — то служити Богу.

Поезія І.Огієнка найкраще віддзеркалює його власний релігійний християнський світ. Сам Огієнко вважав, що релігійний світогляд — це світогляд іdealістичний. Він базується на повній християнській науці і визнає основними двигунами світу християнські Чесноти: Віру, Надію й Любов. Аналізуючи творчість поета, можна помітити три форми вияву його християнського світогляду: перша — віра в Бога як Творця і керманача людської долі. До Бога І.Огієнко постійно звертається про поміч та опіку (“При Божім престолі”, “У неділю святу”, “Молитва”).

*Й хилю перед Богом коліна,
Й гарячу молитву шепчу я:
“Хай в щасті росте Україна
Й співає тобі: Алілуя”.* [15]

Друга форма вияву світогляду — це його власні молитви-звернення від імені всього українського народу, за визволення якого І.Огієнко боровся протягом усього життя. Найвищим доказом його глибокої віри у Божу силу, любов та правду, є бажання автора прихилити волю Бога до волі українського народу:

*Горить Рідний Край мій, горить Україна
Не маєм ні звідки рятунку й поради.
Я перед Тобою схиляю коліна:
Спаси мою Землю й Народ без заглади! ...* [16]

Бог і Україна — два образи-символи, які червоною ниткою пронизують поетичну творчість І.Огієнка. Послати щасливу долю українському народові, як стверджує поет, благає свого сина і Пречиста Мати:

*Мій солодкий улюблений сину,
Заступися за розп'яті люди, —
Я з тобою світами полину,
Подивись: світ над прірвою всюди...* [17]

А містерія “Руїна і Воскресіння” починається благальною молитвою Пророка за Українську Церкву, за всю соборну Україну. І у видінні Господнім Пророк ясно бачить майбутнє Української Церкви. Цю поему М.Тимошик назвав своєрідним духовним заповітом митрополита Іларіона своєму народу:

*Я глибоко вірю, — минеться руїна
Й заграє веселка-обнова,
Воскресне соборна, свята Україна,
А з нею і Церква Христова!* [18]

Як уже зазначалось, пророчий характер носить третя форма його віри. Ліричний герой І.Огієнка говорить від імені цілої нації, говорить так, ніби обраний самим Богом та рідним народом, заради якого готовий віддати свою душу (вірші “Покрий нас, Матінко Покрово!”, “Христос воскрес!”, “Я вірю”, “Воскреснеш”, “Не гнись”, “Неси Хреста”, “Воскресне!”, а також поеми “Недоспівана пісня”, “За Україну”). Бог приніс себе у жертву, щоб через любов до людей відкрити їм шлях до істини життя. Ліричний герой як посланець Бога теж прагне цього. Якщо вдумливо вчитатись у названі твори, то можна відчути,

що в них висловлена й авторська місія, заради якої він приніс себе в жертву, назавжди залишившись вірним своєму покликанню:

*Найбільше щастя: для Народу
Віддати все своє життя,
Покласти душу за свободу,
Прийняти за нього й розп'яття!* [19]

Про працю вченого дуже вдало сказав професор В.Заїкін: "...*Над усіма його заслугами і титулами яскраво відзначаються найкращі прикмети — його гарячий патріотизм і правдива християнська релігійність, які осяють його діяльність і надають найвищий зміст і красу всій його многобічній творчості*" [20].

Підсумовуючи викладене, варто наголосити на такому:

1. Генеза ідеалістичного світогляду І.Огієнка — це його індивідуально-біографічна, соціально-культурна сфера, а також світ антропологічних універсалій.

2. Формування ідеалістичного світогляду І.Огієнка відбувалося через глибоке знання і шанування рідної мови, звичаїв і культури українського народу, повагу до церкви, любов до народу і його історії.

3. На діяльність Огієнка-поета впливали суспільно-політичні події, його високе розуміння важливості поезії.

4. І.Огієнко втілював у поетичний твір свій духовний, а іноді психологічний і життєво біографічний досвід. *"Ідеологія релігійного поета — Святе Писання, вічна Євангелія Ісусова. Вона — головна основа його, вона та підвалина, на якій він будує твори, а вони — він сам"* [21].

5. Релігійна поезія І.Огієнка віддзеркалює три форми вияву його християнського світогляду. Перша — віра в Бога як Творця і керманича людської долі. Друга — молитви-звернення митрополита до Бога і його бажання прихилити волю Його до волі українського народу. Третя — ліричний герой І.Огієнка як посланець Бога прагне принести себе у жертву, щоб через любов до людей відкрити їм шлях до істини життя.

Список використаних джерел:

1. *Змієнко-Сенишин Г.* Микола Тимошик — лауреат премії імені Івана Огієнка // Український голос. — Канада, 1998. — 27 квітня.
2. *Пащенко В.* Іван Огієнко // Історія України в особах XIV-XX ст. — К., 1995. — С.289.
3. *Мулик-Луцик Ю.* Усопшому Митрополиту Іларіону в пам'ять на Віки Вічні: (Євлогія) // Жалобна книга в пам'ять Митрополита Іларіона. — Вінніпег, 1973. — С. 68.
4. *Грицак Є.* Людина парці і обов'язку (з приводу 20-ліття літературно-наукової праці проф. І.Огієнка) // Український голос. — 1925. — 1 листоп.
5. *Короткович Г.* Життя і діяльність проф. др. Івана Огієнка (Ювілейна ретросинтеза) // Науковий збірник: В 30-у річницю наукової праці проф. д-ра Івана Огієнка. — Варшава, 1937. — С.5.
6. *Кірконнелл Л.* З недавніх спогадів // Віра і культура. — 1956. — Чис.5 — С.19.
7. *Марушкевич А.* Суспільно-історичні умови життя та просвітницької діяльності І.Огієнка (митрополита Іларіона) // Розбудова держави. — 1994. — № 4. — С.59.

8. *Огієнко І.* Життя голодне, одиноке... // Українська Муза: поетична антологія / За ред. О.Коваленка. У 12-ти вип. — Вип.11. — К., 1908. — С.1141-1146.
9. *Огієнко І.* Давно це було // Там само. — С.1146.
10. *Огієнко І.* Не питай // Там само. — С.1143.
11. *Огієнко І.* Все падає листя // Там само. — С.1145.
12. *Ляхоцький В.* Тільки книжка принесє волю українському народові... — К., 2000. — С.30.
13. *Митрополит Ларіон.* Твори. Т.1. Філософські містерії. — Вінніпег, 1957. — С.354.
14. *Митрополит Ларіон.* Слово подяки // Ювілейна Книга на пошану митрополита Ларіона. — Вінніпег, 1957. — С.115.
15. *Ларіон.* Молитва // Слово істини. — 1947. — Ч.2. — С.25-26.
16. *Ларіон.* Новонародженому // Там само. — 1951. — Ч.3. — С.1.
17. *Митрополит Ларіон.* За волю! (Хмелеві Кобзарі) // Наш бій за державність. — Вінніпег, 1966. — С.28.
18. *Митрополит Ларіон.* Руїна і воскресіння. Твори. Т.1. Філософські містерії. — Вінніпег, 1957. — С.321
19. *Митрополит Ларіон.* На Голготі // Наш бій за державність. — Вінніпег, 1966. — С.157.
20. *Зайкін В.* Проф. Іван Огієнко як церковний та громадський діяч і як учений: З приводу 20-літнього ювілею української наукової праці 1905-1925 рр. — Варшава, 1925. — С. 16. — (Накладом “Духовної бесіди”)
21. *Митрополит Ларіон.* Твори. Т.1. Філософські містерії. — Вінніпег, 1957. — С.354.

The article focuses on Ivan Ohienko's religions views and their reflection in his works.

Key words: Christian science, theological studies, Christian merits, spiritual testament.

Отримано: 1.07.2006 р.

УДК 821.161.2.09(092)

М.С.Васьків

Кам'янець-Подільський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ ТА ЇЇ ТВОРЧОЇ САМОІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Використовуючи підготовлені до друку, але не опубліковані матеріали пера С.Росохи і В.Лева про життєвий і творчий шлях Наталени Королевої, автор статті ставить проблемні питання стосовно життєпису письменниці, його відтворення у художній творчості, а також пропонує власну інтерпретацію цих проблем.

Ключові слова: біографія, трансформація, біографічна неузгодженість, свідомо українськість.

Про ім'я і творчість Наталени Королевої український радянський читач фактично не міг знати нічого, оскільки воно перебувало в числі багатьох інших татуйованих імен, хоча проживала письменниця в “братній” Чехословаччині, а “гріхи” її перед Радянською владою